

NAUJOSIOS AKMENĖS CEMENTO GAMYKLOS DARBININKŲ BUITIS IR KULTŪRA

J. DOBROVOLSKAS

Po Didžiojo Tėvynės karo Tarybų Lietuvoje, sėkmingai statančioje socializmą, išaugo nauji miestai, kurių anksčiau nebuvo jokiam žemėlapyje. Tai Grigiškės, Naujoji Akmenė, Tyruliai ir daug kitų.

Siame straipsnyje stengiamasi parodyti, kaip Tarybų valdžios metais vienas agrarinių Lietuvos užkampių virto stambiu pramonės rajonu. Naujojoje Akmenėje, 1952 m. pastačius čia cemento gamyklą, išaugo darbininkų gyvenvietė — miestas, kuris pakeitė visą šio rajono vaizdą. Darbe pateikiama trumpa gamyklos ir miesto augimo istorija. Daugiausia vietos skiriama didžiuliams pasikeitimams, įvykusiems darbininkų ir Akmenės apylinkės valstiečių buityje ir kultūriniam gyvenime.

Tarybinėje historiografijoje labai maža vietos užima atskirų miestų bei jų istorijos klausimai. Visiškai nėra rašyta apie miestus bei naujų miestų iškilimą socialistinėje epochoje.

Medžiaga šiam straipsniui paimta iš respublikinių laikraščių, Akmenės rajono laikraščio «Pergalės vėliava», Naujosios Akmenės cemento gamyklos daugiatairaziinio laikraščio «Cementininkas», kurio pirmasis numeris pasirodė 1958 m. rugpiūčio 9 d., be to, iš gamyklos archyvo. Nemaža duomenų apie gamyklos ir gyvenvietės statybą suteikė Akmenės valstybinio statybos tresto Nr. 3 valdytojas J. Helinas. Cementininkų buičiai ir kultūrai nušviesti daug medžiagos pateikė Naujosios Akmenės kultūros rūmų, vidurinės mokyklos, ryšių skyriaus, taupomosios kasos, darbininkų kooperatyvo ir kitų vietinių įstaigų vadovai.

Kur šiandien stovi Naujosios Akmenės miestas ir cemento gamykla, prieš dešimt metų buvo pelkėti kimsynai. Prisiminę tai, pirmieji gamyklos statytojai pasakoja: «Eini, eini, būdavo, per žalius krūmelius, lygia veja, ir staiga — jau plauki... Biaurūs liūnai čia buvo»¹. Gamyklos teritorijoje buvo vieno Karpėnų kaimo buožės ūkis su pastatais, gyvenvietės vietoje stovėjo dviejų valstiečių pastatai. Keliai buvo neišvažiuojami, iki artimiausios geležinkelio stoties buvo 21 km.

Neseniai šiose vietose 3 metrų gylyje geologai aptiko 15—20 m storio klinčių (kalkakmenių) sluoksnį. Geologų apskaičiavimu, šis klinčių sluoksnis susidarė prieš 210 milijonų metų, kai mūsų krašto šiaurės vakarinės sritys nugrimzdo ir čia įsiveržė jūra².

Dar 1932 m. statybos inžinierius estas Kirša, sužinojęs apie Akmenės apylinkėse esamus kalkakmenių klodus, juos ištyrė ir pastatė kalkių degimo fabrikėlį. Taip atsirado Menčių kalkakmenių karjeras. Šiame karjere nuo 1932 m. dirbęs darbininkas Juozas Jaundzemis pasakoja, kad

¹ Literatūra ir menas, 1959. IV. 11.

² P. Vaitiekūnas, Akmenės rajono geologinė praeitis ir žemės turtai.— Pergalės vėliava, 1959. VII. 1.

buržuazijos valdymo metais jame dirbo 150 darbininkų. Kalkakmeniai buvo laužiami, dideli klinčių gabalai iškeliami iš duobės ir rankomis kraunami į vagonėlius. Darbininkai dirbdavo po 12 valandų per dieną³.

Per visą savo valdymo laikotarpį lietuviškoji buržuazija «galvojo» pastatyti cemento fabriką. Tačiau cemento fabrikui pastatyti ir įrengti reikėjo labai daug lėšų, o buržuazinė vyriausybė jų neturėjo. Kitos valstybės statyti gamyklas Lietuvoje savomis lėšomis nesisiūlė, nes joms buvo pelningiau įvežti aukštomis kainomis savo cementą. Savo negausioms statyboms cementą buržuazija įsiveždavo iš Čekoslovakijos, Švedijos, Anglijos. Ir tik 1940 m. buvo numatyta, Čekoslovakijos firmoms padedant, statyti cemento fabrikėlį Skirsnemunės rajone prie Nemuno. Bet darbai buvo vilkinami, neskubėta, nes buržuazija dėl tarptautinės ir vidaus padėties įtempimo nebuvo užtikrinta savo rytojumi.

Didžiojo Tėvynės karo metu buvo sugriauta daug gyvenamųjų namų, kultūrinių pastatų, tiltų, fabrikų. Visa tai reikėjo atstatyti. Atstatymui reikėjo daug statybinių medžiagų, jų tarpe ir cemento. Dėl to jau 1945 m. liepos 27 d. Lietuvos TSR Ministrų Taryba nutarė statyti Lietuvoje cemento gamyklą⁴. Statyti gamyklą buvo numatyta Akmenės rajono Karpėnų kaime, nes šioje vietoje buvo gausūs geros kokybės klinčių klodai. Tais pačiais metais klinčių išžvalgyti atvyko geologų ir inžinierių ekspedicija. Ji išžvalgė 20 ha plotą⁵.

1947 m. buvo pradėti paruošiamieji gamyklos statybos darbai⁶. Visų pirma buvo tiesiama geležinkelio šaka. Geležinkelio tiesimo metu 21 kilometro kelio ruože buvo išjudinta 400 000 m³ žemės, pastatyta daugiau kaip 20 tiltų⁷. 1950 m. geležinkelio tiesimo darbai buvo baigti. Būsimoji cemento gamykla buvo sujungta su Akmenės geležinkelio stotimi. Kartu buvo nutiestas ir plentas.

Sunkų kelią teko nueiti pirmiesiems statybininkams. Pradžioje jie gyveno palapinėse, paskubomis sukaltuose barakuose (1 pav.). Dėl blogų, pabirusių kelių net maistas jiems buvo pristatomas traktoriais.

Statybą sunkino ir tai, kad tais metais rajone siautėjo buržuaziniai nacionalistai, kurie įvairiomis priemonėmis kliudė žmonėms dalyvauti statybos darbuose, įvairiai kenkė pačioms statyboms, pavyzdžiui, jau pačioje statybos pradžioje sudegino statybininkų sandėlį⁸.

Tačiau tarybiniai žmonės savo atkakliu darbu ir pasiryžimu įveikė visas kliūtis, ir 1952 m. gamykla buvo beveik baigta. 1952 m. balandžio 30 d. TSRS Ministrų Taryba išleido nutarimą Naujosios Akmenės cemento gamykloje statyti antrąją technologinę liniją ir pakelti gamyklos pajėgumą daugiau kaip du kartus⁹. 1952 m. rugsėjo 21 d. buvo užkurta pirmoji gamyklos sukamoji krosnis. Gamykla pradėjo gaminti produkciją šalies statyboms.

1958 m. pradėta ir 1959 m. baigta trečiosios technologinės linijos statyba pakėlė gamyklos išleidžiamosios produkcijos pajėgumą dar beveik du kartus¹⁰.

Statant gamyklą, kartu buvo statoma ir darbininkų gyvenvietė. 1947 m. buvo numatyta statyti gyvenvietę 30 ha plote 1,3 km nuo gamyklos. Gyvenamieji namai buvo statomi 1 ir 2 butų, 42—45 m² gyvenamojo

³ Pergalės vėliava, 1957. X. 26.

⁴ NACGA, «Orgcemento» tresto brigados techninė ataskaita apie Akmenės cemento gamyklos I technologinės linijos paleidimą, sureguliuojimą ir išbandymą.

⁵ Pergalės vėliava, 1957. III. 13.

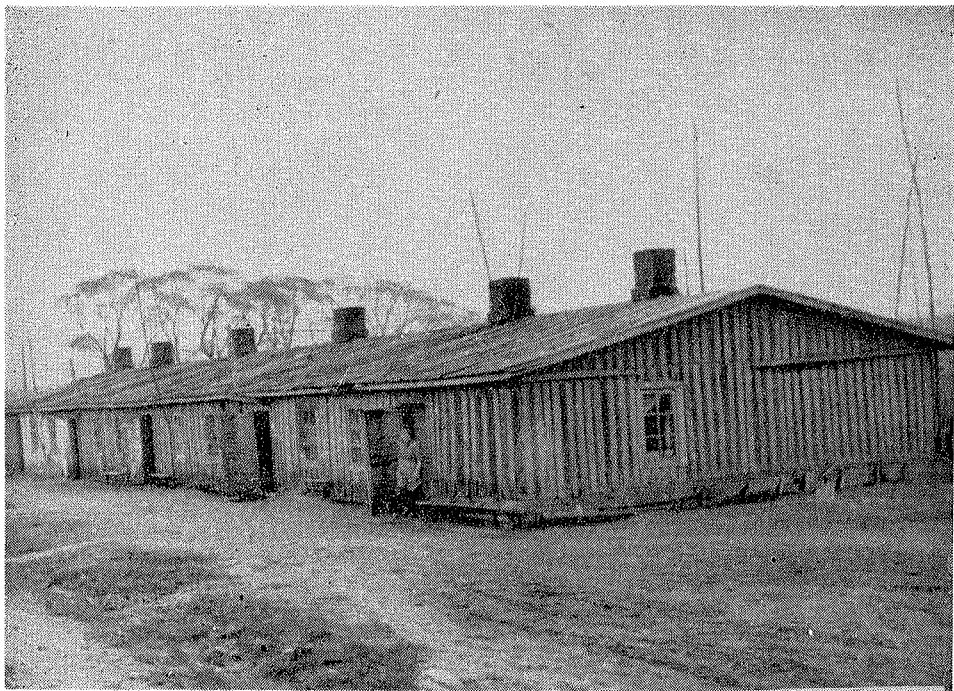
⁶ NACGA, Techninė ataskaita... 3.

⁷ G. Metelskis, Lietuvos keliai, 85, Vilnius, 1955.

⁸ Pergalės vėliava, 1957. III. 16.

⁹ NACGA, Techninė ataskaita... 15.

¹⁰ Tiesa, 1959. XII. 10.

1 pav. Tokiuose barakuose gyveno pirmieji gamyklos darbininkai

2 pav. Naujoji Akmenė. Lenino alėja

ploto. Pirmiausia turėjo būti pastatytas 300 vietų klubas, 50 vietų vaikų darželis, 44 vietų vaikų lopšelis, septynmetė mokykla, kepykla¹¹.

1947 m. buvo pastatytas pinnasis namas Karpėnų kaime, 1949 m.— pirmasis namas naujosios gyvenvietės Taikos gatvėje. Taip buvo padėti pamatai pirmajai naujo miesto gatvei. Netrukus čia sužibo elektros lemputės. Šviesą davė dizelinė elektros stotis. Greitai gyvenvietėje iškilo mokykla, vaikų darželis, parduotuvė. 1952 m. prasidėjo naujos gatvės, pavadintos Lenino alėja, statyba¹² (2 pav.).

1952 m. sausio 31 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Įsaku Akmenės rajono Karpėnų gyvenamoji vietovė, pavadinta «Naująja Akmenė», buvo pertvarkyta į miesto tipo gyvenvietę, suteikiant jai miesto teises¹³.

1957 m. gyventojams buvo atiduota naudotis ligoninė ir 1610 m² gyvenamojo ploto¹⁴, 1958 m.— Kultūros rūmai, universalinė parduotuvė ir 1697 m² gyvenamojo ploto¹⁵. 1958 m. iš gamyklos fondo darbininkai savo jėgomis pasistatė aštuonis dvibučius 680 m² bendrojo ploto gyvenamuosius namus. Gamyklos kolektyvas įsipareigojo padėti statybos tresto statybininkams statyti gyvenamuosius namus— 1959 m. atidirbti gyvenamųjų namų statyboje 1000 darbo dienų¹⁶.

Sparčiai vyko ir individualių gyvenamųjų namų statyba Karolio Poželos, J. Greifenbergerio, K. Giedrio ir R. Čarno gatvėse. 1957 m. gyvenamuosius namus pasistatė daugiau kaip 50 darbininkų šeimų¹⁷, o 1958 m. gyvenvietės vykdomasis komitetas individualioms statyboms išskyrė dar apie 100 sklypų¹⁸. Iš viso nuo statybos pradžios iki 1959 m. spalio 1 d. statybininkai ir gamyklos darbininkai savo jėgomis pastatė 28 300 m² gyvenamojo ploto¹⁹.

Be gyvenamųjų namų, buvo statomi kultūriniai pastatai. 1958 m. buvo pastatyta trijų aukštų vidurinė mokykla (3 pav.), Kultūros rūmai, universalinė parduotuvė, pieno kavinė.

Cementininkų pasididžiavimas yra trijų milijonų rublių vertės Kultūros rūmai²⁰. Bendras pastato plotas yra 1800 m². Didžiojoje salėje telpa 500 žiūrovų. Be šios salės yra dar dvi— Mažoji aktų salė, kurioje vyksta įvairūs susirinkimai, parodos, ir Kolonų salė. Kolonų salėje, papuoštoje freskomis ir vitražais, vyksta poilsio vakarai, šokių ratelio repeticijos (4 pav.).

Be to, Kultūros rūmuose yra biblioteka ir skaitykla, svečių ir vaikų kambariai, gražiai apiformintas bufeto kambarys, choro kambarys, technikos kabinetas, biliardo kambarys ir daug kitos paskirties kambarių.

Daug lėšų ir darbo buvo įdėta puošiant Kultūros rūmų vidų. Rūmuose gražūs baldai, įvairių formų sietynai, keramikos dirbiniai. Puikūs dailininkų J. Gilytės ir A. Stoškaus vitražai; I. Zebenkienės ir Z. Veiverytės freskos Kolonų salėje vaizduoja darbininkų darbą ir poilsį.

¹¹ NACGA, 1947 m. gegužės 27 d. pasitarimo pas vyriausiąjį «Gipro cemento» inžinierių protokolą.

¹² Žinias suteikė Akmenės valstybinis statybos trestas Nr. 3.

¹³ Lietuvos TSR administracinis-teritorinis suskirstymas, 1025, Vilnius, 1959.

¹⁴ Tiesa, 1958. I. 17.

¹⁵ Cementininkas, 1959. I. 15.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Tiesa, 1957. IX. 21.

¹⁸ Pergalės vėliava, 1958. XII. 27.

¹⁹ Akmenės valstybinis statybos trestas Nr. 3.

²⁰ Pergalės vėliava, 1958. II. 8.

3 pav. Naujosios Akmenės vidurinė mokykla

4 pav. Kultūros rūmai

Mažojeje aktų salėje yra didelis dailininko J. Svažo paveikslas, vaizduojantis Naujosios Akmenės ir cemento gamyklos panoramą.

Bendrą gyvenvietės vaizdą labai pagyvina žalumynai. Vien 1958 m. darbininkai mieste pasodino apie 1000 vaismedžių ir kelis šimtus dekoratyvinių medžių. Daug medžių buvo pasodinta 1959 m. Jaunų medelių eilėmis apšodintas kelias nuo gamyklos iki gyvenvietės. Gyvenvietei valyti, žalumynams sodinti darbininkai organizuoja talkas. Artimiausiais metais yra numatyta įveisti kelių hektarų kolektyvinį sodą, prie gyvenvietės pasodinti parką.

Originalios cementinės tvorelės ir tvoros taip pat puošia gyvenvietę. Gražios gyvenvietės gatvės — plačios, cementuotos, gerai suplanuotos, tačiau kiek nuobodokos savo vienodais vienaaukščiais ir dviaukščiais namais. Kultūros rūmus, vieną gražiausių gyvenvietės pastatų, užstoja kiti namai, ir juos pamatai tik arti priėjęs.

Geležinkelio tiesime, gamyklos ir gyvenvietės statybos darbuose dalyvavo daug žmonių iš įvairių Lietuvos kampelių, aplinkinių kaimų valsčių, kurių nemaža dalis, baigę statybos darbus, liko dirbti gamykloje. Pirmieji specialistai gamykloje buvo Kauno Politechnikos instituto auklėtiniai — dabartiniai gamyklos vadovai — A. Spudulis, L. Petravičius, O. Stanulionis, P. Majauskas²¹.

Cemento gamyklos statytojams daug padėjo broliškosios respublikos, atsiųsdamos įrengimų, statybinių medžiagų, prityrusių specialistų. Pavyzdžiui, įrengimų ir geležinių konstrukcijų montavimo darbus atliko Rygos darbininkai²². Broliškujų respublikų cemento gamyklose mokėsi pirmieji mūsų cemento gamybos specialistai. Iš broliškujų respublikų gamyklų į pagalbą atvyko meistrų, darbininkų, kurie savo žinias perteikė vietiniams. Sakysim, sukamosios krosnies futeruotojas V. Vechovas savo specialybės apmokė 12 darbininkų.

Iš pradžių gamykloje trūko darbo jėgos, kvalifikuotų specialistų. Antai 1955 m. baigiam statyti kalkių fabrikui, kuris 1957 m. buvo prijungtas prie cemento gamyklos kaip atskiras jos cechas, trūko 122 darbininkų. Naujai priimtuosius darbininkus turėjo mokyti baigę Kauno Politechnikos institutą jauni inžinieriai P. Bertulis, V. Montvila, G. Skukauskaitė, kurie ir patys tebuvo gavę vien teorines žinias. Dėl nepakankamo kadrų pasiruošimo 1955 m. fabrikas išleido tik 70 procentų planinės produkcijos. Vien tik per tris 1956 m. mėnesius fabrikas padarė valstybei daugiau kaip 350 000 rublių nuostolių²³. Tikslai, padėję visas pastangas, darbininkai ir inžinieriai trūkumus likvidavo, ir fabrikas pradėjo dirbti normaliai.

1957 m. gamykloje buvo 30 inžinierių, iš kurių didesnę dalį sudarė jaunimas — Kauno Politechnikos instituto auklėtiniai²⁴. 1959 m. pradžioje gamykloje dirbo daugiau kaip tūkstantis darbininkų²⁵.

Į gamyklą ėmė ateiti jaunuoliai su brandos atestatais. Vien 1959 m. į gamyklą stojo dirbti 16 jaunuolių, baigusiu vidurines mokyklas²⁶. Vieni iš jų buvo paskirti į gamyklos daugiataražinio laikraščio «Cementininkas» redakciją, kiti, priskirti prie darbo pirmūnų, išmoko specialybės ir tapo kvalifikuotais darbininkais. Dalis darbininkų, baigę septynias klases, dirbdami toliau mokėsi.

²¹ Pergalės vėliava, 1957.IX.21.

²² NACGA, Techninė ataskaita..., 14.

²³ Tiesa, 1957.IV.19. (Čia ir kitur minimos pinigų sumos skaičiuojamos senąja rublio verte.— J. D.)

²⁴ Tiesa, 1957.IX.21.

²⁵ Literatūra ir menas, 1959.V.1.

²⁶ N. Akmenės cemento gamyklos darbo ir atlyginimo skyrius.

Darbininkai tapo tikrais gamyklos šeimininkais. Kartu su vadovais jie sprendė įvairius gamybinius klausimus. Kas ketvirtį buvo vykdomi atviri visų darbininkų susirinkimai, kurių metu gamyklos direktorius pateikdavo darbininkams gamyklos darbo ataskaitas. Cechuose taip pat buvo šaukiami ataskaitiniai susirinkimai. Į visus teisingus darbininkų pasiūlymus, jų kritiškas pastabas gamyklos vadovybė tuojau reaguodavo, o kai kurie pasiūlymai būdavo apsvarstomi visuotiniuose darbininkų susirinkimuose²⁷. Tokios priemonės kėlė darbininkų atsakingumą bei jų gamybinį aktyvumą, skatino darbininkus daugiau rūpintis gamyklos reikalais.

Ryšium su tuo sparčiai vystėsi racionalizacinis judėjimas. 1959 m. pirmojoje pusėje buvo 80 racionalizatorių, kurie per septynetą 1959 m. mėnesių pateikė 101 racionalizacinį pasiūlymą²⁸. Cementininkai pažadėjo per septynmetį pateikti 1400 racionalizacinių pasiūlymų gamyklos įrengimams mechanizuoti ir automatizuoti. Vadinasi, kas šeštas darbininkas bus racionalizatorius²⁹. Naujai gaunamos technikos ir racionalizacinio judėjimo dėka tiek kalkakmenių karjere, tiek gamykloje visi gamybos procesai buvo mechanizuoti.

Spartus gamyklos augimas, racionalizacinis judėjimas sudomino kitų panašių specialybių darbininkus. 1958 m. Naujojoje Akmenėje įvyko respublikos statybinių medžiagų pramonės įmonių racionalizatorių, išradėjų ir novatorių pasitarimas. Pasitarimo metu svečiai iš daugelio respublikos įmonių susipažino su cemento gamyklos įrengimais, cemento gamyba, gamyklos racionalizatorių darbais ir darbininkų gyvenimu.

Gamyklos darbininkai nuolat gilino savo žinias. Platus racionalizacinis judėjimas taip pat rodė darbininkų kvalifikacijos kilimą, nes racionalizatoriais gali būti tik darbininkai, gerai pažįstą savo darbą, gamyklos įrengimus. Darbininkams mokytis padėjo Kultūros rūmuose veikęs technikos kabinetas, skaitykloje gaunami technikos žurnalai, organizuojami kvalifikacijos kėlimo kursai. Darbininkai jau nesitenkino viena turima specialybe. Neatsitraukdami nuo darbo, jie stengėsi įsigyti giminingą specialybę. Antai keletas transporto cecho garvežių mašinistų įsigijo motorvežininkų specialybę. Gamyklos darbininkams buvo sudarytos geros sąlygos įsigyti bendrąjį vidurinį ir net specialųjį vidurinį išsilavinimą.

1958 m. Naujojoje Akmenėje buvo atidarytas Vilniaus technologinio technikumų filialas, kuriame technologų ir mechanikų specialybių pirmuose dviejuose kursuose 1959 m. mokėsi 80 žmonių (5 pav.).

Gamyklos darbuotojai mokėsi institute ir technikuose neakivaizdiniu būdu, lankė vidurinę mokyklą. 1959 m. darbo jaunimo mokykloje mokėsi apie 70 žmonių. Tai, kad į gamyklą atėjo žmonės, baigę vidurines mokyklas, kad žymus darbininkų skaičius mokėsi technikuose ir vidurinėse mokyklose, rodo, kad gamykloje gausėjo išsilavinusių žmonių, kilo darbininkų kultūrinis lygis.

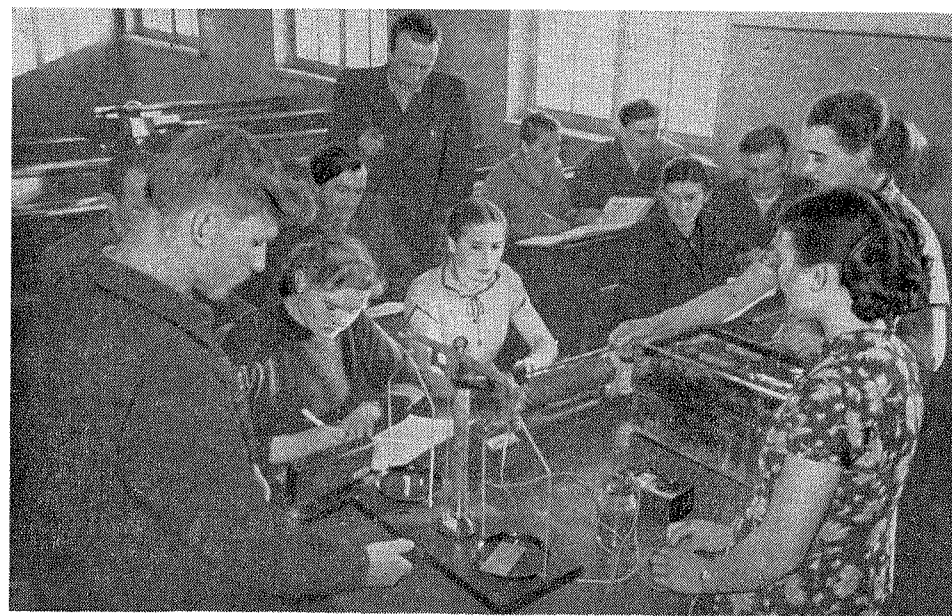
Visoje Tarybų Sąjungoje plačiai išsivysčiusiam judėjimui dėl komunistinio darbo brigadų vardo karštai pritarė ir cemento gamyklos jaunimas. Komjaunimo organizacijos, kurioje 1959 m. buvo 192 nariai³⁰, iniciatyva judėjimo už komunistinio darbo brigados vardą dalyviai priėmė didesnius įsipareigojimus, pasižadėdami taupyti elektros energiją ir medžiagas, kelti savo išsilavinimą ir kultūrinį lygį, kultūringai elgtis darbe ir buityje. Energetinio traukinio brigada, vadovaujama V. Markovskajos,

²⁷ Tiesa, 1958.VII.13.

²⁸ Cementininkas, 1959.VIII.29.

²⁹ Pergalės vėliava, 1959.VII.11.

³⁰ Cementininkas, 1959.X.17.

5 pav. Užsiėmimai vakariniame technologiniame technikuose

pirmoji gamykloje iškovojo komunistinio darbo brigados vardą. 1959 m. pabaigoje gamykloje buvo 3 komunistinio darbo brigados.

Plečiantis gamyklai, didėjo jos darbininkų skaičius ir produkcijos išleidimas. Produkcijos išleidimo augimui daug reikšmės turėjo gamybos mechanizavimas ir automatizavimas, patobulinimai, darbininkų darbo įgūdžiai. Pakilo darbininkų darbo našumas ir darbo užmokestis. Produkcijos, darbininkų skaičiaus ir jų vidutinio darbo užmokesčio augimą rodo ši lentelė³¹:

	1952 m.	1953 m.	1954 m.	1955 m.	1956 m.	1957 m.	1958 m.
Produkcijos augimas (%)	100	100	169,5	216,8	241,6	323,1	347,4
Darbininkų skaičiaus augimas (%)	100	166	202,5	223,3	227	287,5	297,4
Darbininkų vidutinio darbo užmokesčio augimas (rb)	8433	8644	8339	8618	9112	10 115	10 779

Iš lentelės matyti, kad gamyklos produkcija per 1952—1958 m. laikotarpį padidėjo 247,4%, o darbininkų skaičius — beveik trigubai. Darbininkų vidutinis darbo užmokestis padidėjo per tą patį laikotarpį 2346 rubliais per metus. 1954 m. darbo užmokestis buvo sumažėjęs visų pirma dėl to, kad nauja gamykla dirbo dar neritmingai, joje vyko įvairūs pertvarkymai, darbininkai buvo žemos kvalifikacijos, nepatyrę darbe.

Nuo 1958 m. lapkričio 1 d. gamykloje buvo įvesta 7 valandų darbo diena. Nepaisant to, kad gamykla pradėjo dirbti valanda mažiau, darbo užmokestis nė kiek nesumažėjo. Antai 1959 m. sausio—vasario mėnesiais darbo užmokesčio vidurkis buvo 1030 rb per mėnesį. Mažiausias nekva-

³¹ Duomenis pateikė N. Akmenės cemento gamyklos darbo ir atlyginimo skyrius.

lifikuotų darbininkų uždarbis buvo 400—500 rb. Daugiausia darbininkų uždirbo 800—900 rb. Kvalifikuotų darbininkų mėnesinis uždarbis buvo 1500—2000 ir daugiau rublių³².

Cementininkų materialinio lygio pakilimą rodo N. Akmenės taupomosios kasos duomenys. Jei 1957 m. vietinėje taupomojoje kasoje buvo 239 indėlininkai, kurių indėlių sumų likutis buvo 190 252 rb, tai 1959 m. jau buvo 681 indėlininkas, o indėlių suma sudarė 1 340 103 rb.

Savo produkciją gamykla realizuoja ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Tarybų Sąjungos respublikose. Vien tik Vilniaus miesto statyboms per tris 1959 m. mėnesius cementininkai pasiuntė 10 000 tonų cemento, 12 000 tonų cemento jie davė Šiaulių, Kauno, Panevėžio, Klaipėdos ir Naujosios Akmenės statyboms³³. Inžinierių apskaičiavimu, per pirmuosius penkerius metus gamykla išleido tiek cemento, kad jo užtektų pastatyti Kauno didumo miestui.

Gamykla už pasiektus aukštus gamybos rodiklius kelis kartus buvo iškovojusį pereinamąją raudonąją vėliavą, pirmąsias premijas, 1957 m. rugsėjo 21 d. gamyklos penkmečio proga Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 26 geriausius gamyklos darbininkus apdovanojo garbės raštais.

Pakilo darbininkų politinis lygis. Į gamyklos partinę organizaciją, kuri skatino darbininkus kovoti už gamybinių užduočių įvykdymą ir viršijimą, buvo politinis darbininkų auklėtojas, nuolat stėjo geriausi darbininkai ir inžinieriai. Jei 1952 m. gamyklos partinėje organizacijoje kartu su statybininkais buvo 12 žmonių, tai jau 1958 m. viduryje ji išaugo iki 100 narių³⁴. 1958 m. partinėje organizacijoje buvo 16 inžinierių, 14 technikų³⁵.

Savo politinį išsilavinimą darbininkai kėlė, lankydami partijos ir komjaunimo istorijos bei konkrečiosios ekonomikos užsiėmimus.

Paprasti darbininkai dalyvauja mūsų krašto valdyme. Darbininkė E. Balkauskaitė, ekskavatorininkas P. Vaitiekaitis buvo išrinkti į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą. Geriausi gamyklos darbininkai buvo išrinkti į gyvenvietės Tarybą.

Jei 1956 m. Naujojoje Akmenėje buvo tik trys gydytojai, tai 1959 m. buvo 6 medicinos gydytojai, 3 stomatologai. Gyvenvietėje veikė 50 vietų ligoninė, aprūpinta naujaisiais medicinos įrengimais (6 pav.).

Daugelis darbininkų savo atostogas praleidžia kurortuose, poilsio namuose, turistinėse kelionėse. Gamyklos lėšomis Palangoje buvo pastatyti poilsio namai, kuriuose vienu metu galėjo ilsėtis 50 cementininkų. Per septynetą 1959 m. mėnesių visasąjunginiuose kurortuose gydėsi 24 gamyklos darbuotojai, 26 darbininkai ilsėjosi poilsio namuose, 16 su turistiniais keliais aplankė Kaukazą ir Krymą³⁶.

Dažnai darbininkams organizuojamos ekskursijos į mūsų ir kaimyninių respublikų įžymesnes vietas. Per du 1958 m. mėnesius buvo surengta 20 tokių ekskursijų, kuriose dalyvavo 420 darbininkų³⁷.

Darbininkų padėčiai palengvinti gyvenvietėje buvo įsteigtas 50 vietų vaikų darželis ir 40 vietų vaikų lopšelis (dieninis ir naktinis) (7 pav.).

³² Literatūra ir menas, 1959.V.1.

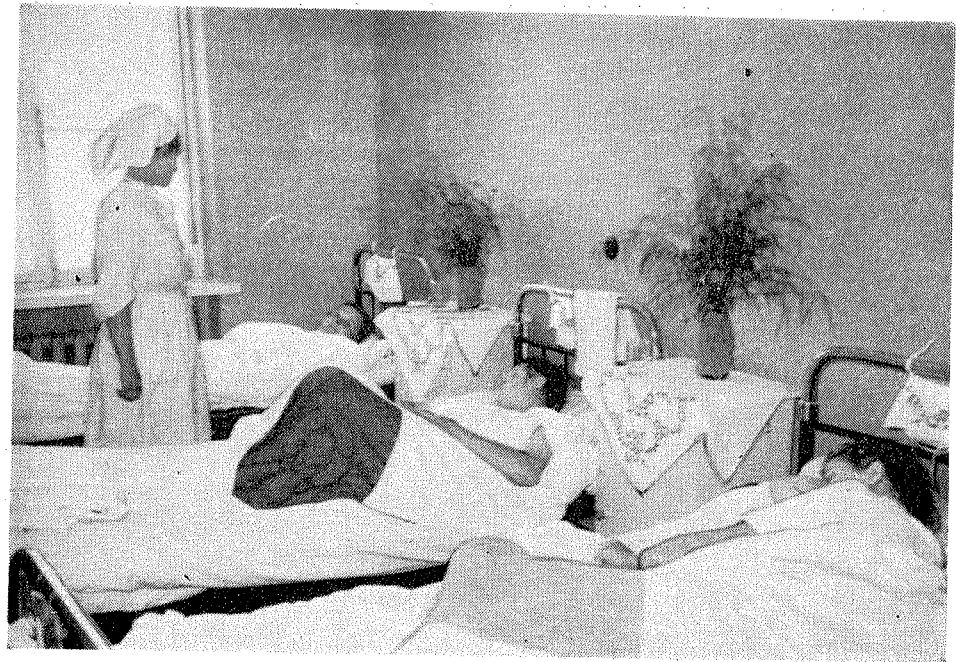
³³ Pergalės vėliava, 1959.IV.11.

³⁴ Cementininkas, 1958.VIII.16.

³⁵ Tiesa, 1958.II.11.

³⁶ Cementininkas, 1959.VII.29.

³⁷ Ten pat.

6 pav. Ligoninės palatoje

7 pav. Vaikų lopšelyje

Kiekvienais metais darbininkai gaudavo daugiau ir geresnių prekių. Didėjant darbo žmonių perkamajai galiai, sparčiai augo ir prekių apyvarta. Tai matyti iš šios lentelės³⁸:

	1955 m.	1956 m.	1957 m.	1958 m.
Prekių apyvartos augimas procentais	100	136	193	269
Prekių apyvartos augimas milijonais rublių ..	6,9	9,4	13,3	18,6

Prekių apyvarta nuo 1955 m. iki 1958 m. padidėjo apie 2,5 karto. Prekių apyvarta padidėjo dėl to, kad, besiplečiant gamyklai, gyvenvietėje išaugo gyventojų skaičius ir padidėjo jų poreikiai. Smarkiai sumažėjo alkoholinių gėrimų pardavimo procentas. Vietoj jų darbininkai perka daugiau buitinių ir kultūrinių prekių. Tai rodo darbininkų sąmoningumo ir kultūrinio lygio pakilimą.

Tarybų valdžios metais visose kultūros srityse lietuvių tauta pasiekė didelių laimėjimų, pakilo miesto ir kaimo darbo žmonių kultūrinis lygis. Meninė saviveikla, knyga, sportas patraukė beveik visus darbininkus.

Daug darbininkų dalyvavo Naujosios Akmenės Kultūros rūmų meninėje saviveikloje. 1959 m. čia buvo 240 saviveiklininkų. Gamyklos partinės organizacijos sekretorius S. Buchmalecas pasakoja, kad prieš ketetą metų saviveikla darbininkų tarpe nebuvo populiari, darbininkai dažnai laisvalaikį praleisdavo prie degtinės stikliuko. Darbininkus į saviveiklą savo pavyzdžiu patraukė vadovaujantieji gamyklos darbuotojai — inžinieriai, meistrai, cechų viršininkai³⁹. 1959 m. Kultūros rūmuose veikė choras su 65 choro dalyviais, dainininkų grupė, estradinis orkestras, styginis ir pučiamųjų instrumentų orkestrai, liaudies šokių ir dramos rateliai. Vaikų dramos ir šokių rateliuose bei skudutininkų grupėse dalyvavo 53 jaunieji miesto gyventojai.

Dramos būrelis, kurį sudaro 40 narių, pastatė J. Grušo «Nenuorama žmona», Ryko «Vargas kudlotas», Prospero Merimė «Dangus ir pragaras», B. Aleksandrovo muzikinę komediją «Vestuvės Malinovkoje». Didelį pasisekimą turėjo «Vestuvių Malinovkoje» pastatymas. Tai buvo režisierės S. Niūniavaitės, chormeisterės L. Teresaitės, šokių vadovo J. Foko ir orkestro vadovo S. Lupeikos nuopelnas. Režisierė S. Niūniavaitė po šio pastatymo pasakė: «Kitur aš nebūčiau išdrįsusi imtis tokio didelio veikalo, tačiau čia aš tikėjau kolektyvu ir cemento gamyklos vadovų pagalba. Ir tai manęs neapvylė»⁴⁰.

Gera dirbo ir kiti rateliai. Geriausiai rajone buvo pripažinti cementininkų dūdų orkestras, choras, liaudies šokių kolektyvas. 1959 m. lapkričio 5 d. Kultūros rūmų estradinis orkestras buvo pakviestas dalyvauti šventiniame koncerte Vilniaus Valstybinės filharmonijos salėje.

Pačiuose Kultūros rūmuose per devynis 1959 m. mėnesius įvyko 33 poilsio vakarai, kurių metu miesto visuomenei pasirodė choras, liaudies šokių ratelis, estradinis orkestras; 14 kartų gamyklos saviveiklininkai buvo išvykę į kaimyninius rajonus⁴¹. Miesto jaunimui dažnai buvo organizuojami poilsio ir šokių vakarai.

³⁸ Žinias suteikė N. Akmenės darbininkų kooperatyvas.

³⁹ Tiesa, 1958.VII.31.

⁴⁰ Pergalės vėliava, 1958.XII.20.

⁴¹ Žinias suteikė N. Akmenės Kultūros rūmų direkcija.

Kultūros rūmuose organizuojami ir vaikų vakarai. 1959 m. sausio 1 d. Naujųjų Metų eglutėje dalyvavo daugiau kaip 700 jaunųjų miesto gyventojų⁴².

1959 m. pradėjo kurtis liaudies dainų ir šokių ansamblis. Čia rengiamasi atidaryti kultūros universitetą, liaudies teatrą, vaikų techninę stotį su 7 rateliais (foto mėgėjų, radistų, kino mechanikų, astronomų, darbščiųjų rankų, aviamodelistų).

Kinofilmai N. Akmenėje demonstruojami Kultūros rūmų didžiojoje salėje. 1959 m. iki spalio 1 d. pademonstruota 120 meninių filmų, 41 — vaikams, 18 mokslinių-populiariųjų, kuriuos žiūrėjo apie 70 000 žiūrovų⁴³.

Darbininkai skaitė daug knygų, daugelis jų turėjo savo bibliotekėles. N. Akmenės darbininkai sudaro didesnę dalį visų bibliotekos skaitytojų. Bibliotekos lentynose 1959 m. gegužės mėnesį buvo 15 242 tomai įvairios literatūros, kurią skaitė 950 skaitytojų⁴⁴. Spalio 1 d. bibliotekoje ir skaitykloje buvo 1160 nuolatinių skaitytojų, tarp kurių buvo 597 darbininkai, 153 tarnautojai. Vien per pirmuosius tris 1959 m. mėnesius skaitytojai perskaitė 17 312 įvairių knygų ir žurnalų⁴⁵. Prie bibliotekos veikiančioje skaitykloje buvo galima skaityti beveik visus centrinius ir respublikinius laikraščius. 1959 m. čia buvo gaunama 70 pavadinimų įvairių žurnalų, kuriuos skaitė 300 skaitytojų.

Biblioteka palaikė nuolatinius ryšius su Kauno respublikine ir Šiaulių viešąja bibliotekomis. Per pirmąjį 1959 m. pusmetį buvo gauta iš jų 60 užsakytų knygų.

Bibliotekos ir Kultūros rūmų iniciatyva buvo surengtas A. Bieliausko knygos «Rožės žydi raudonai» aptarimas, kuriame dalyvavo ir pats autorius. 1959 m. Tarptautinės moters dienos proga Kultūros rūmuose buvo surengtas literatūrinis teismas, kuriame buvo keliamas klausimas, kas kaltas dėl G. Flobero «Ponia Bovari» herojės likimo.

Per penketą 1959 m. mėnesių bibliotekos ir skaityklos skaitytojų skaičius išaugo daugiau kaip 200 žmonių. Knygų aptarimai, literatūriniai teismai domino skaitytojus, mokė juos geriau vertinti bei suprasti knygą.

Darbininkų kultūrinio lygio kilimą rodo jų domėjimasis spauda. Beveik kiekviena šeima prenumeravo laikraštį ar žurnalą. Gaunamų laikraščių ir žurnalų augimą rodo ši lentelė⁴⁶:

Leidiniai	1957 m.	1959 m.
Centriniai laikraščiai	123	155
Respublikiniai laikraščiai	669	1619
iš jų:		
«Tiesa»	116	371
«Komjaunimo tiesa»	69	140
Centriniai žurnalai	398	478
Respublikiniai žurnalai	324	752
iš jų:		
«Tarybinė moteris»	50	330
Iš viso laikraščių ir žurnalų:	1514	3004

Vadinasi, per trejus metus gaunamų laikraščių ir žurnalų skaičius padvigubėjo. Kadangi N. Akmenėje gyveno apie 5400 žmonių, dviem žmonėms teko daugiau kaip vienas laikraštis ir žurnalas. Be to, nauja-

⁴², ⁴³ Žinias suteikė N. Akmenės Kultūros rūmų direkcija.

⁴⁴ Cementininkas, 1959.V.23.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Žinias suteikė N. Akmenės ryšių skyrius.

akmeniečiai 1959 m. užsiprenumeravo 42 pavadinimų 59 egzempliorius laikraščių ir žurnalų iš užsienio.

1957 m. gyvenvietėje buvo 282 radijo imtuvai, o 1959 m.— jau 570 radijo aparatų ir 24 televizoriai⁴⁷. Radijo imtuvai išstūmė radijo taškus, kurie liko tiksliai viešose vietose, įstaigose ir bendrabučiuose.

Jaunosios kartos mokyme ir auklėjime svarbiausią vietą užima mokykla. Mokyklos direktorius P. Tupikas pasakoja, kad 1950 m. N. Akmenės mokykloje buvo penkios klasės, kuriose 7 mokytojai mokė 180 mokinių. Prieš gamyklos pastatymą šioje vietovėje dirbo vienas mokytojas su 21 mokiniu. 1959 m. mokykloje mokinių skaičius išaugo iki 775. Čia dirbo 48 kvalifikuoti pedagogai. Vien naujai pastatytoje trijų aukštų mokykloje vienu metu galėjo mokytis 440 mokinių. Joje, be klasių, įrengta 132 m² sporto salė, keturi kambariai gamybinio apmokymo darbams, fizikos-chemijos kabinetas, biblioteka.

Prieš naujosios mokyklos atidarymą gamybinio apmokymo pamokos mokiniams vykdavo cemento gamykloje. 1959 m. jau naujoje mokykloje mokiniai atliko metalo ir medžio apdirbimo darbus. Patys mokiniai pasigamino elektrinį piuklą. Mergaitėms, be kitų dalykų, buvo dėstoma namų ruošia. Vyresniųjų klasių moksleiviams vyko trečiosios klasės šoferių kursai.

Iš įvairių mokykloje veikiančių būrelių ypač išsiskyrė mokytojo M. Mozūraičio vadovaujamas jaunųjų astronomų būrelis, kurio darbe, be mokinių, dalyvavo darbininkai ir tarnautojai. Jaunieji astronomai stebėjo Saulės dėmes, jas registravo, teleskopu sekė dangaus kūnų judėjimą. Savo stebėjimų medžiagą jie skelbė biuletenyje; be to, rengė klausimų ir atsakymų vakarus; bendradarbiavo rajoninėje spaudoje, kur rašė apie dangaus kūnus, dirbtinius Žemės palydovus; palaikė ryšius su Vilniaus astronomine observatorija.

Poilsiaudami cementininkai mėgsta ir sportuoti. 1959 m. tarpcechinėse sporto varžybose dalyvavo apie 400 darbininkų. Viena mėgstamiausių sporto šakų gamykloje buvo futbolas. Čia, be devynių cechų komandų, buvo gamyklos jaunių ir suaugusių rinktinės. Suaugusių futbolo komanda, dalyvavusi Šiaulių zonos pirmenybėse, 1958/1959 metų futbolo sezone užėmė pirmą vietą. Neblogų rezultatų gamyklos futbolininkai pasiekė 1959 m. statybinių medžiagų profsąjungų futbolo taurės varžybose, kuriose dalyvavo 10 komandų iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir kitų respublikos miestų. Naujosios Akmenės futbolininkai užėmė antrą vietą, nusileisdami tik Šiaulių «Statybininkui», kuris dalyvavo respublikos «A» klasės pirmenybėse.

Cementininkai mėgsta lengvąją atletiką, sunkumų kilnojimą, dviračių sportą, tinklinį, krepšinį ir kitas sporto šakas. Beveik visose sporto šakose naujaakmeniečiai rajone pirmavo.

Gamykloje veikė sklaidytojų sekcija, kurioje vyko teoriniai užsiėmimai.

Mieste darbininkai ir moksleiviai įsirengė šaudyklą. Gyvenvietėje buvo įrengtas plaukymo baseinas. Darbininkai nutarė kolektyvinėmis talėmis perstatyti savo senąjį klubą į sporto salę.

Į Naująją Akmenę atvykdavo gastrolių teatrai ir solistai. Per devynetą 1959 m. mėnesių Kultūros rūmuose įvyko 32 įvairių atvykusių artistų pasirodymai. Čia savo meną demonstravo Maskvos cirko artistai, Tolibijų Rytų estrada, Vilniaus Valstybinės filharmonijos artistai, Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Kapsuko ir kitų miestų teatrai, kurių programas žiūrėjo apie 11 700 žmonių⁴⁸.

⁴⁷ Žinias suteikė N. Akmenės ryšių skyrius.

⁴⁸ Žinias suteikė N. Akmenės Kultūros rūmų direkcija.

Į Kultūros rūmus su savo programomis atvykdavo ir aplinkinių rajonų saviveiklininkų kolektyvai.

Cementininkų laukiami svečiai buvo rašytojai, dailininkai, kompozitoriai, kurie susipažindavo su jų darbais ir poilsiu ir supažindindavo darbininkus su savo naujausiais kūriniais bei ateities planais. Rašytojai ir menininkai medžiagos savo kūrybai ėmė ir iš cementininkų gyvenimo. Susitikime su skulptoriais J. Mikėnu, K. Bagdonu dalyvavo iki 300 žmonių. J. Mikėnas padovanojo Kultūros rūmams savo darbo V. Lenino skulptūrą.

1959 m. birželio mėnesį Naujojoje Akmenėje buvo atidaryta Kauno Valstybinio M. K. Čiurlionio vardo muziejaus dailės paroda, kurioje buvo eksponuojama lietuvių dailininkų 136 tapybos, grafikos ir skulptūros darbai bei 42 liaudies meno dirbiniai. Per keletą dienų ją aplankė daugiau kaip 2000 naujaakmeniečių⁴⁹.

Naujojoje Akmenėje kuriasi naujos tradicijos, nauji papročiai. Gyvenvietės vykdomojo komiteto nutarimu Kultūros rūmuose pirmą ir paskutinį mėnesio šeštadienį vyko naujagimių krikštynos. Buvo įvesta vaiko knyga. Į kumų atsineštą kartu su vaiku albumą buvo įdedama naujagimio fotonuotrauka ir padaromas įrašas. Įrašai daromi dažniausiai panašaus pobūdžio: «Aš, Jonukas, gimiau 1959 m. rugsėjo 1 d. Naujosios Akmenės darbininkų gyvenvietėje. Pasižadau būti geras ir klausyti tėvelių. Kadangi dar esu neraštingas, už mane pasirašo kūmai». 1959 m. spalio 31 d. Kultūros rūmuose įvyko 9 krikštynos.

1959 m. N. Akmenėje įvyko užgavėnių karnavalas, kuriame dalyvavo beveik viso rajono atstovai. Karnavalininkai aplankė Kultūros rūmus, kai kuriuos gamyklos darbuotojus, palinkėjo jiems sėkmės darbe, barė už trūkumus. Karnavalininkų tarpe buvo aprėdyti Kanapinis ir Lašininis. Ne vienai apsileidėlei šeimininkei karnavalininkai paliko darbo, įridenę į jos butą didelį akmenį. Kultūros rūmuose karnavalininkai buvo vaišiniami karštais blynais.

Gražiai buvo švenčiamos ir joninės. Kadangi Naujosios Akmenės apylinkės nėra vaizdingos, tai šią tradicinę liaudies šventę naujaakmeniečiai šventė kartu su Žagarės jaunimu. Susirinkusiems apie dešimčiai tūkstančių žiūrovų programą atliko N. Akmenės saviveiklininkai.

Gamykla, pastatyta toli užkampyje, darė didelę įtaką aplinkinių kaimų kultūros kilimui. Atvedus į cemento gamyklą 70 kilometrų ilgio aukštos įtampos elektros liniją Rekyva—N. Akmenė, laidai buvo nutiesti ir į kaimus. Be rajono centro, iš gamyklos elektros energiją gavo Černiachovskio vardo, «Jaunosios Gvardijos», Lenino vardo ir daug kitų kolūkių.

Naujosios Akmenės cemento gamyklos kolektyvas šefuojamajame Černiachovskio vardo kolūkyje įrengė kultūros klubą. Gamyklos vadovai padėjo kolūkiams organizuoti gamybą, dirbo kolūkiečių tarpe platų politinį-masinį darbą. Cementininkai mašinomis ir darbo jėga padėjo kolūkiams sudoroti derlių.

Neretai kolūkius aplanko Kultūros rūmų saviveiklininkai. 1959 m. pirmojoje pusėje šefuojamajame Černiachovskio vardo kolūkyje Kultūros rūmų saviveiklininkai lankėsi 3 kartus, «Kivylių» kolūkyje — 2 kartus. «Klykuolių» ir «Kivylių» kolūkių kolūkiečiai su cemento gamyklos darbininkais organizavo bendrą poilsio vakarą. Kultūros rūmų direktorius J. Fokas padėjo «Menčių», «Klykuolių», «Kivylių» ir kitų kolūkių liaudies šokių rateliams paruošti liaudies šokių programą.

⁴⁹ Cementininkas, 1959.VI.20.

Kultūros rūmuose iš nedidelio saviveiklininkų skaičiaus buvo sudaryta agitbrigada, kuri su koncertais lankydavo kolūkius. Savo kūrybos kupletuose ji išjuokdavo įvairias pasitaikančias blogybes, tinginius, chuliganus, girtuoklius.

Plačius ryšius cementininkai palaikė su Medemrodės tarybinio ūkio darbininkais. Kai į Naująją Akmenę su spektakliais atvykdavo teatrai, šio tarybinio ūkio darbininkams buvo skiriama 20—30 vietų.

Miesto bibliotekoje buvo 54 skaitytojai kolūkiečiai.

* * *

Naujoji Akmenė yra puikus pavyzdys, kaip, Tarybinei vyriausybei nuolat rūpinantis pramonės išvystymu, Lietuvos TSR užkampiai greitu laiku virsta pramoniniais rajonais. Dauguma Tarybų Lietuvos statybų buvo aprūpintos savu cementu. Be to, gamykla savo produkcija prisidėjo prie didžiųjų Tarybų Sąjungos komunizmo statybų kituose rajonuose.

Buvę valstiečiai ir jų vaikai tapo kvalifikuotais darbininkais, padidindami pramonės darbininkų skaičių Lietuvoje. Didėjant fabriko gaminiams produkcijai, darbo našumui, kyla darbininkų materialinė padėtis bei gerovė. Darbininkai tampa išsilavinę, kultūringi žmonės.

Naujoji cemento gamykla ir Naujosios Akmenės miestas pagreitino aplinkinių kolūkių materialinės gerovės ir kultūros pakilimą. Kaimai gavo elektros šviesą, naujus gerus kelius, visiems gyventojams tapo lengvai prieinamas švietimas, medicinos pagalba, kultūringas poilsis.

Naujoji Akmenė yra ryškus pavyzdys, kaip tarybinės santvarkos sąlygomis nyksta skirtumas tarp miesto ir kaimo.

РЕЗЮМЕ
РЕЗИЮМЕ